

HARIJS TUMANS

GLOBALIZĀCIJA UN KULTŪRA VĒSTURISKĀ RETROSPEKCIJĀ

Šodien Latvijas sabiedrībā daudz tiek runāts par globalizāciju, tās iespaidu un latviešu kultūru un varbūtējo draudu tās identitātei. Ir dzirdamas gan optimistiskas, gan pesimistiskas prognozes, gan vieniem, gan otriem ir savi pamatojumi. Visas mūsu vīzijas slēpjas nezināmā nākotnē, un par to patiesumu mēs uzzināsim tikai tad, kad nākotne būs kļuvusi par tagadni. Tomēr mēs varam mēģināt labāk saprast to, kas, iespējams, mūs sagaida rīt, ieskatoties pagātnes pieredzē. Globalizācija nav jauna un nepazīstama parādība, kā tas varbūt mums šķiet. Tas ir tas pats vecais, labais divritenis, kas izgudrots ilgi pirms mums.

Lai runātu par globalizāciju pagātnē, vispirms jāsaprot, kādas parādības raksturo šo procesu vispār. Šī raksta mērķis nav sniegt precīzu globalizācijas definīciju, bet gan atklāt pamatu vēsturiskām analogijām.

Jau 20. gs. 20. gados pazīstamais domātājs H. Ortega i Gasets sāka runāt par to, ka nacionālās robežas kļūst par Eiropas attīstības kavēkli un izteica prognozi par valstu un kultūru integrāciju¹ nākotnē. 20. gs. pēdējā ceturksnī Elvins Toflers, apkopojot globalizācijas sākotnējo pieredzi, uzskicēja samērā precīzu jaunās civilizācijas portretu, kura raksturīgākās iezīmes bija nacionālo valstu atmiršana, visaptveroša tautu un kultūru integrācija un jaunas globālas jeb planētāras apziņas veidošanās.²

21. gs. sākumā globalizācijas procesi ir kļuvuši vēl skaidrāki un vieglāk prognozējami. Šodien dažādu nozaru speciālisti – ekonomisti, politologi, sociologi,

¹ Ортега - и - Гассет, Х. Восстание масс. Москва, 2001, с. 160 и сл., 164 и сл.

² Тоффлер, Э. Третья волна. Москва, 2002, с. 521 и сл., 567 и сл.

³ Sk., piem.: Друкер, П. Новые реальности в правительстве и политике, в экономике и бизнесе, в обществе и мировоззрении. Москва, 1994, С. 84 и сл., 174 и сл.; Манделбаум М. Будущее национализма. Ч. 1–2. Русский Журнал / Политика / Мегapolитика. www.russ.ru/politics/meta/20000918_mandelbaum.html; Шедровицкий П. Государство в эпоху гуманитарных технологий. Русский Журнал / Политика / Мегapolитика. www.russ.ru/politics/meta/20000721_sch.html; Шедровицкий П. Бунт капиталов. Национальные государства не соответствуют требованиям постиндустриального общества. Эксперт. 2000, 19 июня.

filozofi – runā par jauna tipa globālu, savstarpēji saistītu un atkarīgu ekonomiku, par kultūru integrāciju un nacionālo valstu atmiršanu³.

Tātad varam teikt, ka globalizāciju raksturo tādas parādības kā ekonomiska, kultūras, politiska un ideoloģiska integrācija, kas aptver daudzas valstis un tautas. Vienā vārdā to varētu nosaukt arī par unifikāciju jeb universalizāciju. Šodien šie procesi ir ieguvuši planetāru mērogu, kādu mēs nevaram atrast pagātnē. Toties var atrast kultūras un laikmetus, kad līdzīgi procesi norisinājušies kādā ierobežotā laikā un telpā. Vistuvākās paralēles ir atrodamas divu impēriju vēsturiskajā pieredzē – Romas impērijā un Padomju Savienībā. Abos gadījumos mēs atrodam lielas, “globālas” impērijas, kuras apzināti piekopa unifikācijas politiku, kā rezultātā daudzas ļoti atšķirīgas kultūras tika sakausētas vienā valstiskā organismā, lietojot politiskas, ekonomiskas, ideoloģiskas un kultūras saites. Izsekojot šo abu impēriju pieredzi, mēs varam izdarīt slēdzienu, ka globalizācija notiek tur, kur ir izveidojusies viena “globāla” lielvara, kas realizē savu politiku noteiktā reģionā.

Pirmo plašo globalizāciju mēs sastopam senās Romas impērijā. Tās izveide faktiski beidzās līdz ar mūsu ēras sākumu, kad pie varas nāca Oktavijs Augusts un republiku nomainīja faktiskā princepsa vienvaldība. Iekarojumi turpinājās arī vēlāk, bet impērijas struktūra un ideoloģija tika izveidota jau Augusta laikā. Gala rezultātā zem Romas varas nonāca lielākā Eiropas daļa, t.i., ķeltu, ģermāņu, vēlāk arī slāvu zemes; tām pievienojās Āfrikas un Tuvo Austrumu provinces. Tātad impērija apvienoja daudzas un dažādas tautas, kuras atšķirās ne tikai ar savām nacionālajām īpatnībām, temperamentu, raksturu, kultūru, bet arī ar savu attīstības līmeni. Tā, piemēram, Eiropas provincēs dzīvoja lielākoties rupjas, bieži vien pat mežonīgas barbaru ciltis, turpretim Austrumu provinces apdzīvoja senas, attīstītas tautas ar bagātām kultūrām, turklāt lielākā daļa šo kultūru bija senākas un labāk attīstītas nekā pašu romiešu kultūra. Lai šāds mākslīgs, nevienāds un ļoti raibs politisks veidojums varētu pastāvēt, bija nepieciešami ne tikai politiskie un ekonomiskie, bet, pirmām kārtām, ideoloģiskie un kultūras līdzekļi, kas radītu impērijas vienotības ideoloģisko pamatu. Romieši ļoti veiksmīgi risināja šo uzdevumu, kā rezultātā radās kultūras fenomens, ko mēs šodien saucam par globalizāciju, bet ko vēsturnieki apzīmē ar vārdu romanizācija.

Runājot par romanizāciju, vispirms mums ir jāsaprot, kas ir tās pamats, uz kādas bāzes tā ir veidojusies. Šeit, manuprāt, varētu minēt trīs noteicošus faktoros. Pirmais ir pati Romas impērija, t.i., ģeopolitiskā telpa, kurā notika

unifikācijas procesi. Tikai impērija kā vienots valsts mehānisms varēja mērķtieciīgi realizēt dažādu kultūru integrācijas procesu. Otrs faktors ir impērijas tauta, t.i., tauta, kas ceļ impēriju un kas "eksportē" savu kultūru citām tautām, tādējādi kalpojot par vienotības pamatu un stimulējot pārējo impērijā iekļauto kultūru unifikāciju. Šādas tautas lomā globalizācijas procesā var salīdzināt ar lokomotīves lomu vilcienā. Romā šo funkciju veica romiešu tauta. Un, beidzot, trešais faktors, šķiet, pats galvenais, ir Impērijas Ideja, t.i., tā ideoloģiskā dogma, uz kuras pamata notiek globalizācijas process. Šo faktoru gribētos raksturot mazliet sīkāk. Ideoloģiskās virsidejas nozīmi sabiedriskajā dzīvē nav iespējams pārvērtēt. Jau pieminētais H. Ortega i Gaset, kurš jau 20. gs. pirmajā ceturksnī viens no pirmajiem sāka runāt par nākamo apvienoto Eiropu, norādīja uz globālas idejas nepieciešamību, jo ideja pēc viņa domām ir tas, uz kā balstās ikviena vara un valsts⁴. Romā par valsts ideju kļuva mūžīgās Romas misijas ideja, kas sakņojās Romas civilizācijas pārkuma apziņā. Divās jomās romieši pierādīja pasaulei savu pārkumu: karošanas mākslā un likumdošanā. Karošana deva viņiem varu pār pasauli, bet perfektie likumi deva iespēju to pārvaldīt. Šie panākumi radīja priekšstatu par romiešu izredzētību un viņu cēlo misiju citu tautu vidū. Ideju par militāru pārkumu labi ilustrē vārdi, kurus saskaņā ar leģendu esot teicis Romas pamatlicējs Romuls, kad viņš pēc savas nāves parādījās kādam romietim: "Dodies un paziņo romiešiem, ka dievi vēlas, lai mana Roma kļūtu par visu pasaules zemju galvaspilsētu (*caput orbis terrarum*); tādēļ lai viņi rūpējas par kara lietām, un lai viņi paši zina un lai nodod to pēcnācējiem, ka nav tādu cilvēcisku spēku, kas varētu pretoties romiešu ieročiem." (Liv., I, 16, 7)

Savukārt par tiesisko pārkumu ļoti pārliecinoši izteicies Cicerons: "Neticami, cik juceklīgs, gandrīz smieklīgs ir visu pārējo tautu civilīkums, atskaitot mūsējo; esmu jau pieradis runāt par to katru dienu, kad es pretnostatu mūsu cilvēku gudrību citiem cilvēkiem, it īpaši grieķiem." (De orat., I, 197, 5–9) Tas pats Cicerons arī definēja romiešu pārkuma pamatojumu – pati daba dod varu labākajiem cilvēkiem, un šī vara nāk par labu pārvaldāmajiem, jo dabā ir iekārtots tā, ka labākais valda pār vājāko: dievs – pār cilvēku, prāts – pār miesas kaislībām utt. (De re publ., III, 24). Romiešu pakļaušanās citiem būtu pret-dabiska, tas būtu pasaules likuma pārkāpums (*fas non est*), jo "romieši ar dievu gribu ir radīti, lai valdītu pār citām tautām" (In M. Ant., 19). Slavenais romiešu dzejnieks Vergīlijs izteica romiešu misijas ideju savdabīgā dzejiskā manifestā:

⁴ Ortega-и - Гассет, X. Восстание масс, с. 119 и сл., 163 и сл.

*Statuļas liedinās citi un varam liks dzīvību dvašot,
Ticu es tam; no marmora dzīvus tie izveidos vaibstus,
Tiesnešu priekšā tie runās daudz daiļāk un spīdekļu ceļus
Novilks ar cirkuli labāk, un zvaigznāju kustības noteiks.
Romieti, iegaumē to, tev valdīt pār pasaules tautām!
Tāpēc būs uzdevums tavš: tās radināt mierīgai dzīvei,
Pakļautās žēlīgi sargāt, bet spītīgus satriekt ar varu.*

(*Aen.*, 847–853, A. Ģiezena tulk.)

Šie vārdi atklāj divas būtiskas lietas: pirmkārt, apziņu par savas kultūras atpalcību salīdzinājumā ar grieķu kultūru, un, otrkārt, romiešu misijas būtību: “valdīt pār pasaules tautām” (tu regere imperio populos) un “tās radināt mierīgai dzīvei” jeb, burtiski, “mierīgus tikumus ieviest” (pacique imponere morem). Pēdējais romiešu vēsturnieks, grieķis pēc izcelsmes, Ammians Marcellins par Romas lielākajiem nopelniem uzskatīja mežonīgu tautu savaldīšanu un to pakļaušanu mūžīgajiem likumiem (Res Gestae, XIV, 6, 5).

Tātad romiešu misiju varētu formulēt kā: iekarot pasauli, pārvaldīt to un dibināt tajā mierīgu dzīvi. Tik tiešām, mēs to labi zinām no vēstures – tur, kur ienāca romiešu leģioni, tur tika ieviesti romiešu likumi un beidzās savstarpējie kari, tie kari, kas līdz tam plosījās gandrīz visur, kur tika dibināta jaunā romiešu kārtība. Jaunās kārtības dibināšana bija romanizācijas galvenā ideja, jo tā ietvēra sevī gan valdīšanu, gan “mierīgu tikumu” ieviešanu. 5. gadsimtā, Romas impērijas norieta laikā, dzejnieks Rutilijs Namnciāns dažās dzejas rindās, cildinot Romu, apdziedāja romanizācijas augļus:

*Daudzām un dažādām tautām tu radīji vienotu dzimteni jaunu:
Kas nav pazinis likumus agrāk, tiem nāk tava vara par labu.
Tu paņēmi tiesībās savās sev līdzās tos, kas ar ieročiem pieveikti tavieim:
Tas, kas par pasauli saucās līdz šim, kļuva par Pilsētu⁵ tagad.*

(*De red.*, I, 63–66, H. Tumana tulk.)

Šajos vārdos tiek parādīti tā laika kultūru integrācijas rezultāti, kā to saprata paši romieši, – taisnīga Romas vara, kas nes pasaulei taisnīgus likumus, un visu kultūru saplūšana vienotā Romā. Tātad pirmā globalizācija ir noritējusi veiksmīgi, un uz tās veidotā pamata bija lemts piedzimt jaunajai Eiropai.

⁵ Par Pilsētu (ar lielu burtu) romieši sauca vienīgi savu Romu.

Ir vērts īsumā raksturot līdzekļus, ar kādiem impērijas iedzīvotāji tika pārvērsti par romiešiem. Pirmkārt, kā jau teikts, tas ir politiskais faktors. Tikai tad, kad visas impērijā dzīvojošās tautas tika iekļautas vienotā valsts organismā, tās iekļuva arī vienotās romiešu kultūras orbitā. Ar 212. gada Karakallas ediktu visi impērijas iedzīvotāji tika pasludināti par pilsoņiem, kas kalpoja kā tālākas integrācijas politiskais un juridiskais pamats. Romas administratīvais aparāts veiksmīgi pārvaldīja provinces, tā rezultātā attīstījās ekonomiskie sakari starp dažādiem impērijas reģioniem un tika veicināta šo reģionu ciešāka integrācija, kā arī politiska un juridiska unifikācija.

Otrs faktors ir oficiālā valsts ideoloģija, kas daudzinaja pasaulē Romas misijas ideju un veidoja ideoloģisko impērijas vienotību. Visur tika ieviests Romas pilsētas un imperatora kults. Jāatzīst, ka šai ideoloģijai bija spoži panākumi, jo par Romas idejas sludinātājiem kļuva arī citu tautu pārstāvji, it īpaši grieķi, – tie paši grieķi, kas sākumā nicināja romiešus kā barbarus un lepojās ar savas kultūras pārkumu. Tā, piemēram, grieķu vēsturnieks Polibijs rakstīja, ka romiešu tautas varenība pārspēj visu, kas bijis līdz šim un kas būs pēc tam, un ka romiešu iekarojumi nāk par labu iekarotajām tautām (I, 2, 7–8). Arī Romas misijas pēdējais apdziedātais bija grieķis – jau pieminētais vēsturnieks Ammians Marcellins, kas pauda līdzīgas idejas.

Treškārt, romanizācijas galvenais instruments un vienlaicīgi izpausmes veids bija kultūras politika. Romieši apzināti un mērķtiecīgi visur izplatīja savu kultūru jeb, precīzāk, civilizāciju, saprazdami, ka tikai tā viņi var nodrošināt savu varu. Eiropā lielā daudzumā tika celtas jaunas pilsētas pēc romiešu parauga. Katra pilsēta tika būvēta kā "maza Roma" – tur bija savs forums, savs kapitolijs, amfiteātris, cirks, pirtis, stadions, akvedukts utt.⁶

Savukārt Austrumu pilsētās romieši veica lielus pārbūves darbus, izveidojot tur tos pašus romiešu dzīves veidam raksturīgos elementus. Rezultātā visas impērijas pilsētās vietējie iedzīvotāji varēja baudīt romiešu civilizācijas sasniegumus – likumus, kārtību un izklaides. Amfiteātri, stadioni, pirtis un cirki liecina tieši par izklaides kultūras ieviešanu iekarotajās zemēs. Taču tā nebija kultūra šī vārda īstajā nozīmē, bet gan tikai masu kultūra. Būtībā romieši neko citu arī nevarēja piedāvāt kā tikai savu organizāciju un izklaides. Masu kultūrai piemīt universāls raksturs, jo tās būtība ir izklaides un tās balstās uz instinktiem,

⁶ Par Romas idejas realizāciju provinču pilsētās sk.: Колосовская Ю. Римский провинциальный город, его идеология и культура. Грām.: Культура древнего Рима. Т. 2. Москва, 1985, с. 168 и сл.

kas piemīt visiem cilvēkiem vienādi neatkarīgi no tautības. Tieši tas ir pamats, kas visātrāk un vieglāk apvieno dažādu kultūru cilvēkus...

Jau Jūlijs Cēzars bija pamanījis, ka katras tautas spēja pretoties romiešu varai ir atkarīga no tā, vai šī tauta ir jau iepazinusies ar romiešu civilizācijas augļiem vai ne. Savā Gallijas aprakstā viņš raksturoja beļģu ciltis ar šādiem vārdiem: "No šīm tautām kareivīgākā ir beļģi, jo viņi ir vistālāk no mūsu provinces izsmalcinātās dzīves un izglītības. Ļoti reti pie viņiem ierodas tirgotāji un piegādā viņiem tās preces, kas padara dvēseles vājas un mazdūšīgas" (*ea, quae ad effeminandos animos pertinent*). Tātad beļģi ir kareivīgi tāpēc, ka viņi nepazīst romiešu masu kultūru! Tik tiešām, ar viņiem tikt galā Cēzaram bija visgrūtāk. Tādējādi romieši bija atraduši universālu līdzekli, ar kura palīdzību apvienot daudzas un ļoti atšķirīgas tautas. Masu kultūra pakāpeniski aizstāja nacionālās kultūras, padarot impērijas iedzīvotājus vienādus. To var izskaidrot ar kultūras un masu kultūras dabu: kultūra nav pieejama visiem, jo gan tās radīšana, gan baudīšana prasa garīgu piepūli, kā arī zināmu izglītības un personības attīstības līmeni, turpretim masu kultūrai nav nepieciešama nekāda piepūle, tā sagādā it visiem pieejamu primitīvu baudījumu.

Romiešu kultūras ekspansijas politika vainagojās ar spožiem panākumiem. Lūk, kā romiešu vēsturnieks Tacits (ap 55.–120. g. m.ē.) aprakstīja romiešu karavadoņa Jūlija Agrikolas kultūras politikas rezultātus Britānijā: "Cerēdams ar izpriecu palīdzību pieradināt pie mierīgas un sakārtotas dzīves cilvēkus, kuri dzīvo vientuļīgi un mežonīgi un tādēļ viegli ķeras pie ieročiem, viņš privātā kārtā un vienlaicīgi izmantojot valsts līdzekļus, cildinot un slavīnot centīgos un nopelņot nolaidīgos, uzstājīgi mudināja britus celt svētnīcas, forumus un mājas, līdz sacensības gars viņu centienos izcelties aizvietoja piespiešanu. Vēl vairāk, jauniešus no dižciltīgām ģimenēm viņš sāka apmācīt brīvājās mākslās, turklāt britu dabisko apdāvinātību viņš vērtēja augstāk par gallu centību, un tie, kam latīņu valoda vēl pavisam nesen izraisīja atklātu riebumu, dedzīgi ķērās pie latīņu daiļrunības studēšanas. Tam sekoja vēlēšanās ģērbties, kā mēs ģērbjamies, un daudzi ir ieģērbušies togās. Tā soli pa solim mūsu netikumi ir savaldzinājuši britus, un viņi ir pieķērušies pie portikiem, termām⁷ un smalkām dzirēm. Un to, kas ir bijis līdzeklis viņu tālākai paverdzināšanai, viņi, būdami nepieredzējuši un vientiesīgi, dēvēja par izglītību un apgaismību." (Agr, 21)

⁷ Termas – romiešu pirtis, kur ar pirti tika savienotas sporta zāles, pastaigu, atpūtas vietas, strūklakas un dažreiz pat bibliotēkas.

Līdzīgā veidā slavenais grieķu ģeogrāfs Strabons aprakstīja romanizācijas rezultātus Spānijā, turditānu cilts zemēs: "...turditāni, īpaši tie, kuri dzīvo pie Bētijas upes, pilnīgi ir nomainījuši savu dzīves veidu pret romiešu dzīves veidu un pat ir aizmirsuši savu dzimto valodu. Lielākā viņu daļa ir kļuvusi par latīņu pilsoņiem,⁸ viņi ir pieņēmuši pie sevis romiešu kolonistus, tā ka viņi visi gandrīz pārvērtušies par romiešiem. Un arī tagad dibinātās pilsētas – *Pax Augusta* ķeltu zemē, *Augusta Emerita* turdulu zemē, *Caesar Augusta* pie ķeltibēriem un vēl dažas citas – skaidri apliecina minētās pārmaiņas viņu pilsoniskās dzīves veidā. Turklāt visi ibēri, kas pieder pie šīs kategorijas, tiek saukti togati.⁹ Viņu starpā ir arī keltibēri, kuri kādreiz tika uzskatīti par vismežonīgākajiem no visiem." (III, 2, 14) Šeit ir skaidri redzams, ka Tacita briti un Strabona turditāni ir zaudējuši savu kultūras identitāti un pārvērtušies par "romiešiem".

Tajā pašā laikā ir arī citi piemēri: dažas tautas saglabāja savu kultūras identitāti. Tie bija grieķi, kas tikai vārda pēc pārņēma romiešu dzīves veidu un kļuva par romiešiem, saglabājot savu nacionālo apziņu un kultūras īpatnības. Tie bija arī ebreji, kuri principā nepieņēma romiešu dzīves veidu un kultūru, saglabājot uzticību savam Dievam, reliģijai un savām tradīcijām. Analizējot šos faktus, dabiski rodas to izskaidrojums: globalizācijas gaitā savu identitāti zaudēja tautas, kuru kultūras attīstības līmenis bija zemāks par iekarotāju, t.i., impēriskās tautas, kultūras līmeni, un savu identitāti saglabāja tās tautas, kuru kultūras līmenis bija augstāks. Visos gadījumos izšķirošo lomu spēlēja nacionālās idejas faktors, t.i., tas idejiskais pamats, kas veidoja kultūras mugurkaulu, citiem vārdiem, kas veidoja nacionālo pašapziņu un tautas identitāti. Grieķu lepnās pašapziņas pamatā bija viņu bagātās kultūras tradīcijas un vēsture. Ebrejiem tā bija viņu reliģija, jo tā noteica viņu domāšanas un dzīves veidu, tas ir, pašidentifikāciju. Tādējādi Romas pieredze ļauj secināt, ka ir divi faktori, kas nodrošina nacionālas kultūras pastāvēšanu globalizācijas apstākļos, – tā ir tautas pašidentifikācija caur kultūras mantojumu vai reliģiju.

Aplūkojot Padomju Savienības vēsturisko pieredzi, kas vēl ir atmiņā daudziem no mums, mēs redzam, ka padomju globalizācijas pamatu veido tie paši trīs faktori, kurus mēs redzējam senajā Romā. Pirmkārt, šeit, tāpat kā Romā,

⁸ Latīņu pilsoņi – t.i., tie pilsoņi, kuriem ir t.s. latīņu tiesības. Šīs tiesības bija nepilnas romiešu pilsoņu tiesības, kas tika piešķirtas draudzīgām tautām.

⁹ Togati – burtiski nozīmē: "tie, kas ģērbjas togās". Togās ģērbās romiešu pilsoņi, un tā tika apzīmēti paši romieši.

globalizācijas politiskais pamats bija liela daudz nacionāla impērija, kurā tāpat kā Romas impērijā tika integrētas daudzas tautas ar ļoti dažādām kultūrām un atšķirīgu attīstības līmeni. Šajā milzīgajā teritorijā notika savdabīga kultūru unifikācija pēc padomju sociālisma standartiem. Arī otrs faktors šeit bija ļoti izteikts – impērijas tauta, globalizācijas nesēja, kuras lomu pildīja vadošā krievu tauta jeb “lielais brālis”. Oficiālā ideoloģija apkaroja gan nacionālistu, gan šovinistu, bet tajā pašā laikā visur un vienmēr tika cildināti vadošās tautas nopelni un tās “cēlā vēsturiskā misija”. Tas ir ļoti redzams pat valsts himnas vārdos: “Союз нерушимый республик свободных сплотила навеки великая Русь.” Lielā tauta apvienoja mazās tautas dzižu vēsturisku uzdevumu veikšanai. Trešais faktors – misijas ideja – padomju impērijā bija lielās krievu tautas vēsturiskā misija nest pasaulē sociālistu, ko var salīdzināt ar romiešu taisnīgā likuma nešanu mazattīstītājām tautām. Abos gadījumos misijas ideja izrietēja no pārliecības par savas valsts iekārtas pārākumu. Krievu tautas misija dažādos reģionos izpaudās dažādi – mazattīstītām tautām tā nesa civilizāciju un sociālistu, pārlecot pāri citām vēstures stadijām, bet attīstītākajos reģionos impērijas rietumu daļā šī misija tika iztēlota kā atbrīvošana – vispirms no kapitālistiskās un imperiālistiskās ekspluatācijas, pēc tam no fašisma.

Padomju globalizācijas izpausmes pēc savas būtības ļoti iekļāvās seno romiešu izstrādātajā shēmā. Vispirms tika veikta politiskā integrācija vienotā valsts organismā, lietojot gan ekonomikas, gan kultūras līdzekļus. Tika realizēti daudzi no ekonomiskā viedokļa ačgārnī projekti, kuru mērķis bija pēc iespējas ciešāk saistīt un padarīt savstarpēji atkarīgus dažādus impērijas kultūrvēsturiskos reģionus. Šī mērķa īstenošanā padomju vara izrādījās daudz uzņēmīgāka par romiešu varu. Tā efektīvi veicināja impērijas iedzīvotāju sajaukšanos, pārvietojot tos no vienām dzīves vietām uz citām, gan lietojot vardarbīgas metodes, gan stimulējot brīvprātīgu izeļošanu. Tas bija nepieciešams, lai pēc iespējas vairāk impērijas iedzīvotāju zaudētu saites ar savu dzimteni, nacionālo kultūru un tradīcijām. Tādi cilvēki ir vieglāk pakļaujami ideoloģijai, tātad ir vieglāk ar tiem manipulēt un tos pārvaldīt.

Otrs globalizācijas instruments un izpausmes veids padomju valstī bija visaptveroša ideoloģija, kas prasīja no padotajiem absolūtu ticību un uzticību, tādējādi ieņemot padzītās reliģijas vietu. Visiem impērijas iedzīvotājiem bija jāpieņem vienoti padomju standarti un ideāli, vienas sociālistiskās vērtības. Uz šī pamata tika panākta kultūru tuvināšanās un saplūšana. Arī kultūras politika, vēl viens globalizācijas instruments, tika pakļauts šim mērķim. Kultūras

politikas uzdevums bija radīt, izplatīt un īstenot dzīvē jauna tipa kultūru, tā saucamo sociālistisko kultūru. Visām Padomju Savienībā dzīvojošajām tautām drīkstēja būt tikai viena tipa kultūra – “nacionāla pēc formas, sociālistiska pēc satura”. Tā bija unificēta sociālistiska masu kultūra, nesaistīta ar tradicionālo kultūru saknēm, savdabīga superkultūra, kas stāvēja pāri visām etniskajām un jebkādam citām atšķirībām. Pēc ārējās formas sociālistiskā kultūra bija tipiska masu kultūra, bet tās būtība bija nevis izklaidēt, bet gan audzināt padomju sociālistiskās vērtības ar virsmērķi radīt jauna tipa cilvēku – “sociālistisko cilvēku”. Šai programmai bija iespaidīgi panākumi, un oficiālajai propagandai bija pamats apgalvot, ka Padomju Savienībā ir radīta “jauna cilvēku kopa – padomju tauta”. Jaunajai cilvēku kopai” piemita nevis nacionāls, bet ideoloģiski politisks raksturs. Tādējādi padomju globalizācijas augstākais sasniegums bija kultūru un tautu ideoloģiskā un sociālā unifikācija. Lidzīgā veidā, tikai nedaudz specifiskās formās, padomju tipa globalizācija izpaudās tā saucamajās “sociālisma noietnes” valstīs, kur arī valdīja sociālistiskā ideoloģija, tika kultivēta attiecīga vērtību sistēma, izcelta krievu tautas misijas ideja un veidots ideoloģijai atbilstošs dzīves veids.

Runājot par nacionālās identitātes saglabāšanu padomju impērijā, mēs redzam to pašu likumsakarību, ko senajā Romā, – padomju globalizācija mazāk skāra labāk attīstītās tautas ar augstāku pašapziņu un dziļākām kultūras un reliģiskajām tradīcijām. Tas attiecas galvenokārt uz Austrumeiropas, Baltijas, Kaukāza un Vidusāzijas tautām. Par spīti represijām un padomju varas ideoloģijas žņaugiem, latviešu tauta spēja saglabāt savu kultūras mantojumu un identitāti.

Ja šodien paskatīsimies uz mūsdienu globalizācijas procesu no šādas vēsturiskas perspektīvas, mēs ieraudzīsim visas mums pazīstamās iezīmes. Arī šodienas globalizācijas pamatu veido tie paši trīs faktori, kas bija raksturīgi Romas un padomju impērijas globalizācijai. Par politisko faktoru šodien kalpo jaunā politiskā monopolsituācija, kas izveidojusies pēc Padomju Savienības sabrukšanas un kurā vadošā loma ir Amerikas Savienotajām Valstīm. Amerika nepārvalda pasauli tiešā veidā, tāpēc šis valsts vadošās pozīcijas mūsdienu pasaulē nevar nosaukt par impēriju šī vārda tradicionālajā nozīmē. Vairāk piemērots būtu ASV vēsturnieka A. Šlēzingera apzīmējums – kvaziimpērija.¹⁰ Tomēr jau Dž. Vašingtons 1783. gadā raksturoja jauno republiku kā impēriju.¹¹

¹⁰ Шлезингер, А. Циклы американской истории. Москва, 1992, с. 235.

¹¹ Turpat, 188. lpp.

Arī 20. gadsimtā no pašu amerikāņu mutes bieži vien var dzirdēt šādus apgalvojumus: "Savienotās Valstis pēc savas būtības ir imperiālistiska lielvalsts, kas vērsas plašumā."¹²

Acīmredzot šo valsti tiešām var uzskatīt par impēriju, tikai jauna tipa impēriju, tādu, kādas vēl nav bijis, tādu, kas valda un izplata pasaulē savu civilizāciju, bet nepievieno sev svešas teritorijas. Tādēļ šķiet, ka mūsdienās piemērotāks ir Zbigņeva Bžezinska piedāvātais termins "*American primacy*",¹³ ko varētu tulkot ar vārdu "hegemonija". Šajā hegemonijā ir ļoti daudz impērijas iezīmju, ko skaidri apzinās arī tās ideologi. Tas pats Z. Bžezinskis atzīst, ka Amerikas hegemonija atgādina iepriekšējo laiku impērijas, un salīdzina savu valsti ar tām, it īpaši ar Romas impēriju.¹⁴

Šis salīdzinājums nav nejaušs. Šķiet, ka ideja par ASV idejisko pēcteciību (vai sacensību?) ar Romas impēriju šai valstij piemīt imanenti, par ko liecina tādu valsts institūciju nosaukumi kā "Senāts", "Kongress", "Kapitolijs", kā arī valsts simbols – impēriskais ērglis.¹⁵ Savukārt Z. Bžezinskis, raksturojot Amerikas hegemoniju, uzsver, ka tā veido jauna tipa globālu varu, vai, vienkāršāk sakot, impēriju.¹⁶

¹² Van Alstyne, R. W. *The Rising American Empire*. New York, 1960, p. 9. Šeit ir jāpiebilst, ka 18. gs. kontekstā vārds "impērija" tika lietots mazliet citādā nozīmē nekā šodien, jo tam vēl nepiemita 19. gadsimtā radusies "imperiālisma", t.i., ārējās ekspansijas, ideja (sk.: Шлезингер, А. Циклы американской истории, с. 200 и сл.). Tādēļ ar Dž. Vašingtona "imperiālismu" būtu jāsaprot jaunās valsts veidošana, apvienojot Amerikas štatus vienotā valsts organismā. Šo procesu varētu nosaukt par Amerikas iekšējo ekspansiju savas ģeopolitiskās telpas robežās. Tas ļauj runāt par Ameriku kā būtībā imperiālistisku valsti, kuras ekspansija sākumā bija lokāla, bet ar laiku ieguva vispasaules mērogu. Tad par ASV sāka runāt kā par impēriju šī vārda klasiskajā nozīmē, vienlaicīgi norādot tās principiālo atšķirību no vecā tipa impērijām (sk., piem.: La Feber, W. *The New Empire*. Ithaca, 1963).

¹³ Brzezinski, Z. *The Great Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books, 1997.

¹⁴ Turpat, 20. lpp. un sek.

¹⁵ Sīkāk par to sk.: Tumans, H. Antīkās pasaules politiskais mantojums. Grām.: *Itaka. Klasiskās filoloģijas gadugrāmata. Antīkā kultūra: vērtības un pārvērtības*. Rīga, 2001, 18.–24. lpp.

¹⁶ Brzezinski, Z. *The Great Chessboard*, p. 36 ff.

Amerikas ģeostatēģiskais mērķis ir jaunās pasaules kārtības dibināšana un nostiprināšana, kas nodrošina ASV hegemoniju un globālu sadarbību visās dzīves jomās.¹⁷ Tā paredz vienotu ģeopolitisku telpu, kuru vieno politiskie, ekonomiskie, ideoloģiskie un kultūras sakari. Saprostams, ka tikai šādā telpā var notikt globalizācija, un otrādi – globalizācija ir nepieciešama, lai šī telpa vispār varētu rasties.

Šis jaunās pasaules telpas veidotāja, jaunā impērijas tauta, atšķiras no savām vēsturiskajām priekštecēm. Tā ir nācija, bet nav etnoss; tātad tā ir nācija, kas sastāv no dažādām pasaules tautām¹⁸ un kuras vienotības pamats ir nevis etniskis, bet politiskis – valsts ideoloģija, kura, kā bieži tiek atzīmēts, ir kļuvusi par savdabīgu valsts reliģijas formu.¹⁹

Tātad amerikāņu nācija pati ir globalizācijas produkts, tas ir ideoloģisks un politiskis sakausējums, kurā sajaukusies visa pasaule. Tāpēc ir dabiski, ka globalizācija šodien bieži vien tiek uztverta kā amerikanizācija, kuras rezultātā visai pasaulei ir lemts kļūt par lielu Ameriku, kur sajauksies visas tautas un kultūras. Kā zināms, Rietumeiropa ir tuvu šādam stāvoklim.

Trešais mūsdienu globalizācijas pamats – misijas ideja – ir Amerikas lielā misija jaunās pasaules kārtības dibināšanā. Šis misijas mērķis ir "brīvības un demokrātijas nešana pasaulē". Līdzīgi kā Romas un padomju impērijā, tā sakņojas savas politiskās sistēmas pārākuma idejā un pārliecībā par to, ka tieši tā sniedz pasaulei vislabāko kārtību. Jau 18. gadsimtā šajā valstī radās un nostiprinājās ideja, ka Amerika ir izredzēta zeme, kuru izvēlējusies dievišķā Providence globālo cilvēces pestīšanas plānu realizācijai, tādējādi amerikāņi ir jauna izredzētā tauta, jaunais Izraēls.²⁰

¹⁷ Turpat, 12., 254. lpp.

¹⁸ Šeit arī var saskatīt zināmu līdzību ar seno Romu – abas nācijas, gan romiešu, gan amerikāņu, ir izveidojušās "mākslīgi", t.i., ne uz viena etnosa bāzes, bet uz vairāku tautu sajaukšanās pamata. Romieši par savu ciltstēvu uzskatīja Eneju, kurš ieradās Itālijā, šķērsojot gandrīz visu Vidusjūru, un viņu nacionālā kopība izveidojās, sajaucoties vismaz trim etniskām grupām – latīņiem, etruskiem un sabīņiem, ar izteiktu latīņu etnosa dominantu. Amerikāņu nācija ir veidojusies, sajaucoties uzreiz daudzām etniskām grupām, kas šķērsoja vienu vai otru okeānu, bet ar izteiktu angļu etnisko dominantu.

¹⁹ Skat.: Taivans, L. G., Taivāne, E. *Reliģiju vēsture*. Rīga, 2003, 252. lpp. un sek.; Бурстин Д. Американцы: национальный опыт. Москва, 1993.

²⁰ Sīkāk sk.: Шлезингер, А. Циклы американской истории, с. 28–40.

20. gadsimtā šī pārliecība nostiprinās un iegūst jaunu skanējumu, kas labi saklausāms šādos Vudro Vilsona vārdos: "Amerikāņi ir vienīgā ideālistiskā nācija pasaulē. Šis tautas sirds ir tīrs. Šis tautas sirds ir patiesa... Es, piemēram, ticu Savienoto Valstu liktenim vairāk nekā jebkurai citai cilvēku lietai... Es ticu, ka šai nācijai ir tāda garīga enerģija, kādu neviena cita nācija nav spējīga virzīt uz cilvēces atbrīvošanu... Amerikai ir dotas neierobežotas priekšrocības pildīt predestinētu likteni un izglābt pasauli."²¹ Vārdu sakot, Amerikas misija ir glābt pasauli, nesot tai mieru, brīvību, drošību... Pašlaik mums ir iespēja vērot, kā notiek šo vērtību eksports uz Tuvajiem Austrumiem.

Globalizācijas izpausmes veidi šodien būtībā ir tādi paši kā agrāk. Ārēja valstu integrācija visās jomās, robežu atcelšana, neredzēti plaša un brīva komunikācija, visu iespējamo standartu unifikācija utt. Tie visi ir globalizācijas līdzekļi un izpausmes veidi vienlaicīgi. Īpaši svarīgs faktors šajā ceļā, kā vienmēr, ir ideoloģija. Šodien ar to ir jāsaprot modernās demokrātiskās vērtības, nostājas un attieksmes, kas ir kopīgas visai Amerikas orbitā iekļautajai pasaulei. Šīs vērtības veido modernu, progresīvu un politiski korekti domājošu cilvēku neatkarīgi no viņa nacionālās izcelsmes. Modernās vērtības, kā pieklājas impēriskai ideoloģijai, ir pārnacionālas, tāpēc tās rada kosmopolitiskas vienotības pamatu. Tomēr ir jāatzīst, ka visspēcīgākais globalizācijas instruments mūsdienās ir kultūra. Zbigņevs Bžezinskis vairākkārtīgi uzsver kultūras lomu Amerikas hegemonijas nostiprināšanā visā pasaulē.²² Ne velti ir radies speciāls termins – kultūras imperiālisms, kas tiek definēts kā tāds imperiālisms, kas iekaro nevis teritorijas, bet apziņu, kas pakļauj sev domāšanas un dzīves veidu.²³

Amerikāņi, tāpat kā romieši, pasaulei var piedāvāt tikai masu kultūru, citiem vārdiem, savu civilizāciju. Pateicoties mūsdienu tehnoloģijām, šodien ir grandiozas masu kultūras translācijas iespējas, kas padara to daudz iespaidīgāku, aptverošāku, tādēļ nesalīdzināmi efektīvāku. Amerikas masu kultūras ekspansija pasaulē ir labi zināms fakts, un tās grandiozo panākumu cēlonis slēpjas tās izklaidējošajā dabā un iedarbībā uz universāliem cilvēciskiem instinktiem. Tāpēc nav nekāds brīnums, ka masu kultūrai ir milzīga piekrišana visā pasaulē un tā viegli iekaro tautas un kontinentus. Tam pievienojas ideoloģijas

²¹ Cit. pēc: Wilson, W. *Messages and Papers*. New York, 1924. Vol. 2, pp. 815, 822, 969, 1025, 1086.

²² Brzezinski, Z. *The Great Chessboard*, pp. 36, 38 sqq., 250.

²³ Шлезингер, А. Циклы американской истории, с. 227 и сл.

iespāids, jo modernais cilvēks apliecina savu piederību laikmetam caur savu piederību masu kultūrai.

Protams, arī šeit ir izņēmumi, un joprojām ir tautas, kas pretojas vai mazāk un lēnāk pakļaujas globalizācijai un masu kultūras ietekmei. Lielākoties tās ir tautas, kuru identitāte sakņojas senās un spēcīgās tradīcijās, kā dažas tautas Eiropas dienvidos, Latīņamerikas tautas vai austrumu tautas, kuru identitāti veido reliģija, piemēram, islāms. Tādējādi globalizācijas panākumi ir atkarīgi no tā, cik ātri un efektīvi notiek tradicionālo saišu saīšana un sabiedrības sekularizācija. To veicina mūsdienu dzīves jaunie nosacījumi, kas padara globalizācijas apritē nonākušās sabiedrības arvien atvērtākas un mobilākas. Tādēļ kultūras politika šodien veicina cilvēku ceļošanu, studēšanu un strādāšanu ārzemēs, dažādu etnisku elementu līdzaspastāvēšanu un pēc iespējas arī sajaukšanos. Rezultātā modernā pasaule veidojas par globālu Babilonu, kurā sajaucas dažādas tautas un kultūras. Šajā vidē viegli zūd tradicionālās saites un notiek vispārēja unifikācija uz modernās ideoloģijas un masu kultūras pamata. Tā veidojas jauna cilvēku kopa – moderna globalizēta cilvēce...

Post scriptum

Dabiski rodas jautājums, kā aprakstītie globālie procesi attiecas uz mums šeit, Latvijā? Manuprāt, domājot un runājot par šo tēmu, mums vispirms jāsaprot divas lietas. Pirmkārt, ir nepareizi uzdot jautājumu – pieņemt globalizāciju vai noraidīt. Pēc neatkarības atgūšanas mēs jau esam izdarījuši savu izvēli par labu Eiropai, un šodien, kad jau stāvam uz apvienotās Eiropas sliekšņa, mums jāpieņem tās spēles noteikumi. Tātad jautājuma nostādne "par" vai "pret" globalizāciju nav pamatota un neatbilst mūsdienu situācijai. Globalizācija notiek, nerēķinoties ar to, vai tas mums patīk vai ne, un neatkarīgi no tā, ko mēs par to domājam. Tas nozīmē, ka mums spriedumi jāvirza konstruktīvā gultnē, ko nosaka divi būtiski jautājumi: ko mēs paši vēlamies un kas mums, balstoties uz tā, jā dara. Otrkārt, nevajadzētu domāt, ka globalizācija ir kas jauns un nezināms, kas mūs sasniegs tuvākajā nākotnē. No vienas puses, savā īsajā vēsturiskajā retrospekcijā es centos parādīt, ka globalizācija būtībā ir vecs un labi pazīstams fenomens, ar dabisku piebildi, ka šodien tam piemīt arī jaunas, vēl nebijušas izpausmes formas. No otras puses, ir jāsaprot arī tas, ka globalizācija jau sen ir mūsu tagadne un jau vairākus gadus mēs esam tai pakļauti. Latvijā jau redzami pirmie globalizācijas augļi un zināmi mūsu zaudējumi. Par to

liecina masu kultūras pilnīgs triumfs un kultūras bēdīgais, lai neteiktu – katastrofālais – stāvoklis mūsu valstī.

Atliek pateikt tikai divus vārdus – izglītība un kultūra... Kas stāv aiz šiem vārdiem mūsu zemē, visiem ir labi zināms. Šis, būtībā svarīgākās, nozares Latvijā tiek finansētas pēc padomju principa – no pārpalikumiem, bet iznāk vēl krietni sliktāk nekā toreiz, jo pārāk maz paliek pāri... Vai ir brīnums, ka šajos apstākļos kultūru izspiež masu kultūra? Kā zināms, cilvēka iekšējo kultūru un attieksmi pret citiem cilvēkiem veido divi faktori – audzināšana un humanitārā izglītība. Nav īpaši jārunā par to, kas Latvijā šodien notiek šajās jomās... Galvenā audzinātāja ir masu kultūra, tā rezultātā mums pat augstskolās ir nopietnas problēmas ar elementāru cilvēcisku pieklājību un cieņu, un humanitārā izglītība mūsu valstī tiek nicināta, jo uzskatīta par ko nevajadzīgu un lieku. Varētu pat runāt par humanitāro zinātņu diskrimināciju, par ko liecina, piemēram, humanitāro fakultāšu stāvoklis Latvijas Universitātē, īpaši, ja to salīdzina ar “komerciāli izdevīgo” fakultāšu stāvokli. Tiesa gan, šeit nav vainīga globalizācija, jo nekur Eiropas augstskolās mēs neatradīsim tādu humanitāro specialitāšu diskrimināciju, kad humanitāro zinātņu pasniedzēji un zinātnieki ar attiecīgu zinātnisko grādu saņem krietni mazāk, pat vairākkārt mazāk nekā viņu kolēģi tās pašas augstskolas “komerciāli izdevīgajās” fakultātēs. Līdzīgā stāvoklī atrodas arī daudzi dabas zinātņu speciālisti. Šāda situācija ir izveidojusies mūsu pašu valsts politikas un attieksmes dēļ. Ja mēs paši pasūtām un pārkam tikai masu kultūru, ja mēs par derīgu uzskatām tikai to, kas nes peļņu vai kādus citus materiālus labumus, vai tad ir jābrīnās, ka kultūra atmirst? Šeit es nevaru atturēties no vēsturiskas analogijas: divas tautas veidoja antīko kultūru – grieķi un romieši. Grieķi visaugstāk vērtēja patiesību, izpratni, skaistumu un radīja kultūru; romieši par vērtīgām uzskatīja tikai utilitāras, praktiskas lietas un radīja masu kultūru. Pirmie radīja antīko kultūru, otrie – pazudināja...

Un kas notiek ar mūsu nacionālo pašapziņu un identitāti? Šeit ir acīmredzamas problēmas. Ja mēs negribam būt paši un cenšamies līdzināties citiem, t.i., tiem, kas pieder globalizētajai pasaulei, mēs zaudējam savu kultūras identitāti, savu “es”. Tas ir dabisks process. Masu kultūra, kā zināms, visus padara vienādus. Vai tas nav simptoms, ka mūsu tautas identitāti, mūsu kopīgo piederību šodien veido ne tik daudz mūsu kultūras mantojums, cik masu kultūras fenomeni – hokejs un Eurovīzija? Šis parādības liek uztraukties par mūsu likteni globalizētā pasaulē. Vēsturiskā pieredze liecina, ka šādā pasaulē savu identitāti spēj saglabāt tikai kultūras ar izteiktu pašapziņu vai tās kultūras, kas stāv uz stipra reliģiska pamata. Kā ir ar mums?

ΜΟΝΑ ΛΙΖΑ Η ΤΖΟΚΟΝΤΑ: Δύο Πίνακες Κι Ένα Μυστήριο

ΑΝΕΞΗΓΗΤΟ

στα άδυτα του αγνώστου

Ο Τζορτζ Γ. Μπους
και η Αμερικανική
Αυτοκρατορία

Η ΜΑΓΕΙΑ στην ΑΡΧΑΙΑ ΑΙΓΥΠΤΟ

ΣΑΡΚΟΦΑΓΑ ΦΥΤΑ
Οι Παραξενιές της Φύσης

Πίρι Ρέις
Πόσο αρχαίος είναι ο χάρτης του;

ΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Περί Ιών,
Συνωμοσιών
και Άλλων Τινών

ΧΡΟΝΙΚΕΣ
ΟΛΙΣΘΗΣΕΙΣ
Το Μυστήριο των Ρωγμών του Χρόνου

ΑΓΙΟ ΟΡΟΣ - ΠΕΡΙΒΟΛΙ - αφιερωμένο στη ΓΥΝΑΙΚΑ ήλιο ΑΒΑΤΟ ηγ. ουτή

Att. Kāda grieķu žurnāla vāks, uz kura attēlots ASV prezidents Dž. Bušs romiešu karavadoņa (imperatora) tērpā. Šajā numurā ir ievietots raksts par Amerikas hegemoniju pasaulē, kas tiek apzīmēta ar latinizētu terminu "Imperium Americanum". Tātad ideja par Ameriku kā par jauno Romu nebūt nav jauna...

Tātad ir jāatzīst, ka pēdējās desmitgades laikā mūsu kultūra un nacionālā identitāte ir stipri cietusi, varbūt pat vairāk nekā visos padomju okupācijas gados. Kāpēc tas tā ir noticis? Kāpēc padomju varas apstākļos mēs spējam par spīti visam saglabāt sevi un savu kultūras pašapziņu, bet šodien to vairs nespējam? Manuprāt, tam ir pavisam vienkāršs izskaidrojums – tas izriet no atšķirīgām varas metodēm. Padomju vara rikojās ļoti brutāli un centās panākt savus mērķus ar vardarbības palīdzību, kas izraisīja mūsos lielu protestu un centienus pretoties kaut vai ar savu iekšējo nostāju. Turpretī tagad, brīvības apstākļos, mēs paši brīvprātīgi atsakāmies no savas kultūras un etniskās identitātes, dzenoties pēc eirostandartiem un eiroizpriecām. Šodien mēs esam tie Tacita aprakstītie briti, kas ar prieku un sacenšoties savā starpā atmet savas tradīcijas un tiecas pēc jauno romiešu piedāvātajiem masu kultūras labumiem.

Vērtējot pašreizējo stāvokli un perspektīvas, mums būtu jāsaprot, ko vēl mēs varam zaudēt, pilnībā iekļaujoties globalizācijas procesā, un ko mēs vēlamies darīt, lai to aizkavētu. Vai mēs esam ar mieru zaudēt to, kas vēl ir palicis? Vai mēs tomēr vēlamies glābt to, kas glābjams, un varbūt atgūt kaut ko no zudušā? Ja uz šiem pēdējiem jautājumiem atbildam pozitīvi, tad mums būtu jādomā par to, kas jādara lietas labā. Ar to es gribu teikt, ka vajadzētu nevis kritizēt, nosodīt, noraidīt vai cīnīties pret globalizāciju, bet gan domāt par savas kultūras saglabāšanu. Mums jāpieņem globalizācijas neizbēgamība kā reāls fakts, tāpat kā mēs pieņemam laika apstākļus un, dodoties laukā, rūpējamies par to, lai pasargātu sevi no aukstuma, karstuma, sniega vai lietus. Rūpēties par savu kultūru šodien nozīmē domāt par divām lietām – mūsu kultūras mantojuma saglabāšanu un kultūras tālāko attīstību, jo, kā teica senie romieši, – *non progredi est regredi*.²⁴

Tas nozīmē, ka mums ir jāpārskata līdzšinējā valsts politika kultūras jomā, it īpaši kultūras un izglītības finansēšanas jautājumos, un jāizstrādā jauna kultūras un izglītības politika, kas atbalstu globalizācijas apstākļiem.

²⁴ "Neiet uz priekšu nozīmē iet atpakaļ" – latīņu val.

Harijs Tumans
**Globalisation and Culture
in a Historical Retrospection**

Summary

The article is devoted to the analysis of globalisation in a historical context. Globalisation is defined as a widespread integration or unification of various spheres of life – politics, economy, culture. The central thesis of the article claims that modern globalisation is nothing new or unknown, but an old and historically experienced phenomenon. The unification of different fields of life was already realised in the Roman Empire and the Soviet Union. In both cases the political, economic and cultural integration touched many nations with different cultural traditions. The first integration is called Romanisation, the second we know as Sovietisation, however, the current unification process is sometimes called Americanisation.

At the end of the comparative analysis of the above mentioned historical examples the author draws a conclusion that all the investigated globalisation examples have three common preconditions: 1) a unitary geopolitical space built by an empire; 2) the leading nation (the core of the empire) on which the empire is built; 3) a united ideology expressing the idea of the empire and its mission in the world.

In all the cases globalisation is gained by using the same central means: 1) a united political system; 2) a common state ideology with the idea of a mission in the centre; 3) a unitary culture policy and the spread of a mass culture. Of course, modern globalisation has also its own distinctive features – firstly, it does not take place in the framework of a traditional empire but in the framework of a unitary political space with the hegemony of one state; secondly, culture policy is realised by using powerful information technologies, which have no comparison in the past.

Historical experience demonstrates that only nations with highly developed cultural and religious traditions are able to preserve their cultural identity under the circumstances of global unification. It means that Latvian culture will be able to survive in the new unified world only in case if we pave the way to its preservation and development.